Ольга Малихіна,
аспірантка кафедри психології
Бердянського державного педагогічного
університету

ФОРМУВАННЯ САМОПОВАГИ У МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Процес розбудови незалежної української держави ставлять нові вимоги до сучасних умов навчання виховання учнівської молоді. Аналіз проблеми підготовки майбутнього вчителя до роботи з дітьми початкової школи в історичній ретроспективі зазначає, що ефективність підготовки значною мірою залежить від процесу формування у нього теоретичної, практичної і психологічної готовності до цієї діяльності. Самоповага є надзвичайно важливим компонентом в цьому процесі, бо припускає почуття власної гідності, задоволеність собою, прийняття себе, позитивне ставлення до себе, до власної особистості та є одним з найважливішим у відносинах соціального та психологічного буття людини.

Проблема вивчення самоповаги у студентської молоді тісно переплітається із іншими проблемами теоретичного та методологічного характеру, і зокрема, із дослідженнями природи і генезису самосвідомості та окремих її складових. Вивченню цієї проблеми, у різні часи, приділялося багато уваги як вітчизняними, так і зарубіжними філософами, психологами та педагогами.

У дослідженнях учених Р. Ануфрієвої, Г. Балла, І. Беха, Є. Головахи, О. Донченка, О. Злобіної, І. Кона, Л. Сохань, В. Татенка, Т. Титаренко, Е. Помиткіна, самоповага, як ціннісне ставлення особистості до себе розглядається крізь призму проблеми життєвих смислів, особистісних виборів, особистої відповідальності та суб'єктності особистості.

Різноманітністю підходів до розв'язання проблем, що мають відношення до самосвідомості, самоставлення та самоповаги, відрізняються зарубіжні дослідження А. Адлера, У. Джемса, Г. Каплана, С. Коперсміта А. Маслоу, Дж. Марвела, Р. Мейлі, К. Роджерса, М. Розенберга, Л. Уелса.

Категорію самоповаги вчені розглядають у взаємозв'язку з самооцінкою, самосвідомістю, почуттям власної гідності, моральною вихованістю. Аналіз проблеми виховання самоповаги особистості проводиться переважно в контексті вивчення цілісно-моральної сфери особистості як вітчизняними (А. Богуш, І Булах, І Бех, Ю.Приходько, А.Богуш) так і зарубіжними (О.Монке, Г.Морева, С.Якобсон, Н.Щуркова) вченими.

С. Герасіна Т. Манько Т Петренко розглядають самоповагу в педагогічному контексті. Педагогічна концепція вихован ня самоповаги

особистості характеризується як сприяння становленню й розкриттю даного новоутворення та як спеціально організований процес формування в особистості соціальних і моральних цінностей, нормативних якостей особистості і зразків поведінки.

Метою статті є висвітлення результатів теоретико-емпіричного дослідження формування самоповаги у майбутніх вчителів початкової школи.

Формування високого рівня самоповаги у студентів, майбутніх вчителів початкової школи, є важливим фактором для подальшого професійного розвитку. Проблема самоповаги є однією з актуальніших в сьогоденні. Адже вона впливає на самооцінку та самопізнання, міжособистісні стосунки і на успішність у навчанні та професійній діяльності.

Самоповага – емоційна складова самосвідомості, що розглядається нами як складне особистісне утворення, в основі якого лежить ціннісне позитивне ставлення до себе, усвідомлене визнання своїх сильних і слабких сторін та їх безумовне прийняття, оцінка власних досягнень в різних сферах життя.

Співвідносячи закономірності розвитку особистості слід зазначити, що становлення самоповаги студента підготовлено всім перебігом попереднього формування особистості молодої людини.

Особистісно-професійний розвиток майбутніх вчителів початкової школи у вищому навчальному закладі безпосередньо залежить від тих смислів і цінностей, які вони знаходять у професійній діяльності. Одним із завдань професійної підготовки фахівця у вищому навчальному закладі є активізація прагнення до самопізнання. Усвідомлення своїх якостей, здібностей, можливостей розвитку сприяє насиченню навчальної діяльності та збагаченню її смислових зв'язків. Через самопізнання студент починає орієнтуватися в ціннісно-смисловому змісті своєї діяльності. Наявність і усвідомлення значимої мети, ідеї, смислу, всього, що входить до змістовного компонента професійної спрямованості – важлива умова професійного та особистісного розвитку студента.

На думку науковців (Б. Ананьєв, Л. Грановська, М. Дворяшина, А. Дусавіцка, І. Зимня, І. Кон та інші), психічний розвиток людини в студентському віці відбувається через складне переструктурування психічних функцій, зміну всієї структури особистості у зв'язку з входженням в нові, більш широкі і різноманітні соціальні відносини.

Соціальна та професійна спрямованість майбутнього педагога на думку Л. Божович визначається як структурний компонент його особистості, що проявляється в якості інтересу до професії, до себе як педагога, до учнів, і є стійкою домінуючою системою мотивів [1].

Соціальна обумовленість діяльність вчителя передбачає певні

вимоги до його особистісних якостей таких як, самооцінка, рівень домагань та мотивації на успіх, самоповага без яких його професійно-педагогічна діяльність неможлива.

Емоційне ставлення вчителя до себе відіграє велику роль у взаємодії з учнями та колегами. Від того, як вчитель ставиться до себе, чи відчуває він успіх своєї професійної діяльності, наскільки він задоволений своєю самооцінкою та чи має він адекватний рівень домагань, залежить якість навчання учнів та характер відносин з колегами. Одним із найважливіших завдань для вчителя – є підтримка позитивних емоцій, позитивної самооцінки учнів. Провідною діяльністю, в якій формується особистість молодшого школяра є навчальна діяльність, яка реалізується через стосунки „вчитель – учень", що сприяють взаємодії дитини з оточенням. Для школяра вчитель – взірець для наслідування. Добрі, впевнені в собі, врівноважені, з високим рівнем самооцінки та самоповаги, люблячі дітей педагоги мають багато прихильників серед учнів, їх поважають, ними захоплюються, намагаються наслідувати, і навпаки – у вчителів в яких знижений рівень домагань, низька самооцінка, рідко коли складаються добрі стосунки з вихованцями – порушується взаємодія вихованців з даним учителем, діти стають невпевненими, підвищується тривожність, відсутнє почуття захищеності, що переходить у шкільну дезадаптацію і, як наслідок, порушується адаптація до взаємодії у суспільстві в цілому. Маючи справу із вразливою душею дитини, учитель має оберігати її духовну цілісність. Справжньому вчителю з високими моральними переконаннями, неважко створити позитивні емоції, бадьорий настрій, що сприяють підвищенню успішності і продуктивності навчання молодших школярів. Тільки мудрий, доброзичливий з високим рівнем самоповаги вчитель сприятиме успішній адаптації учня до життя в суспільстві.

Для дослідження самоповаги у майбутніх вчителів початкових класів ми обрали студентів Бердянського державного педагогічного університету, спеціальність – початкова освіта (перший та четвертий курс). Нами були отримані наступні результати: у 47% першокурсників зафіксований високий рівень самоповаги на відміну від четвертого курсу, де цей показник знижується до 30,5%, відмічається тенденція і до зниження рівня досягнення успіху, а саме 78% першокурсників мають середній рівень, на четвертому курсі цей показник знижується до 40%, така ж тенденція зберігається і з рівнем самооцінки: 49,4% студентів першого курсу мають адекватний рівень самооцінки, у четвертого курсу адекватний рівень самооцінки мають лише 39,6% студентів.

Спираючись на результати емпіричного дослідження, яке виявило негативну тенденцію зниження самоповаги у майбутніх вчителів початкової школи в процесі їх навчання у внз, виникає необхідність проведення цілеспрямованої психокорекційно-розвивальної роботи з формування у них самоповаги. Процес формування самоповаги у

студентському віці є складним і передбачає формування любові і ціннісного ставлення до себе, адекватної самооцінки, позитивного самоставлення, інтересу до себе та самопізнання, усвідомлення самоповаги як гуманістичної цінності. З огляду на це, будувати роботу з формування самоповаги в студентському віці необхідно з урахуванням різних психологічних прийомів. Розглянемо основні з них, які на нашу думку, будуть найбільш ефективними в процесі становлення самоповаги в студентському віці.

Психоаналітичні погляди З. Фрейда та К. Юнга знайшли своє відображення в методах арт-терапії [4; 5]. Методи арт-терапії ґрунтуються на тому припущенні, що внутрішнє «Я» відбивається у візуальних формах з того моменту, як тільки людина починає спонтанно писати фарбами, малювати чи ліпити. Вона «дає вихід внутрішнім конфліктам і сильним емоціям, полегшує терапевтичний процес, допомагає при інтерпретації символів, дисциплінує групу, сприяє підвищенню самооцінки учасників та їх здатності усвідомлювати власні почуття» [3, с. 230].

У контексті арт-терапії невербальною формою психокорекції є піскова терапія, де основний акцент робиться на творчому самовираженні студента, завдяки якому на підсвідомо-символічному рівні відбувається відреагування внутрішньої напруги і пошук шляхів розвитку. Це один з психокорекційних, розвивальних методів, спрямованих на вирішення особистісних проблем через роботу з образами особистого і колективного підсвідомого. Основна мета піскової терапії – досягнення учасниками тренінгової групи ефекту самозцілення за допомогою спонтанного творчого вираження змістів особистого і колективного підсвідомого. В результаті відбувається значне посилення здатності людини до саморозвитку.

Найдавнішим психологічним і педагогічним методом є казкотерапія. Основний принцип казкотерапії – цілісний розвиток особистості, турбота про душу, зцілення казкою. Казкотерапія добре долає високий рівень тривожності, різноманітні страхи, агресивність, адаптує до різних колективів. За допомогою казкотерапії студент може усвідомити та проаналізувати свої проблеми, побачити шляхи їх вирішення. Головне завдання казок: через казкові події показати учаснику, ситуацію з іншого боку, запропонувати альтернативні моделі поведінки. З погляду організації процесу праці над казками можна розділити використання у групі і індивідуальну роботу.

На думку А. Осипової [2], важливою складовою казкотерапії є метафора, як основа будь-якої казки. Вона є провідним, ефективним та дієвим казкотерапевтичним прийомом, тому що з її допомогою можна досягти наступних цілей: активізація внутрішніх ресурсів та потенціалу особистості; розвиток самосвідомості студента. Текст і образи казок викликають вільні асоціації, що стосуються особистого життя студента, і

далі ці метафори і асоціації можуть бути обговорені. Окремим прийомом в казкотерапії є малювання за мотивами казки. Вільні асоціації, що виявляються у малюнку, є важливим графічним матеріалом для подальшої роботи зі студентом.

Як один із напрямів виділити роботу з метафоричними картами. Цей метод можно поєднувати з казкотерапією, за допомогою карт де зображені казкові герої, складати казки, життєві історії. Використання в тренінговій практиці асоціативних карт допомагає створити атмосферу безпеки, зменшити опір, підвищити довіру учасників групи. Це пов'язано з тим, що при роботі з візуальним проективним матеріалом знижується рівень критичності, страх негативної оцінки. Крім того, робота з картами стимулює активність самих учасників в процесі психокорекції, спонукає до самоаналізу, що сприяє більшій ефективності в досягненні терапевтичної мети.

Отже, підготовка майбутніх вчителів початкової школи до професійної діяльності має на меті формування особистості оптимального психічного стану, яка відрізняється енергійністю, упевненістю, життєрадісністю, оптимізмом, та має творчий підхід до кожного учасника навчального процесу, що зумовлюється високим рівнем її самоповаги.

Список використаних джерел

1. Божович Л. И. Проблемы формирования личности / Л. И. Божович – Воронеж : Модэк, 2001 – 350 с.

2. Осипова А. А. Загальна психокоррекция : навч. посіб. / А. А. Осипова. – М. : Сфера, 2002 – 510 с.

3. Потемкина О. Ф. Психологический анализ рисунка и текста / О. Ф. Потемкина, Е. В. Потемкина. – СПб. : Речь, 2006. – 524 с.

4. Фрейд З. Психология бессознательного: Сб. произведений / З. Фрейд. – М. : Просвещение,1990. – 448 с.

5. Юнг К. Г. Человек и его символы / К. Г. Юнг / пер. Сиренко И. Н.; Сиренко С. Н.; Сиренко Н. А. – М. : Серебрянные нити, 2016. – 352 с.